

УДК 336.143.232:336.5(477)

Савченко К.В., к.е.н., СумДУ

ДОСВІД РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ЩОДО СТВОРЕННЯ СТАБІЛІЗАЦІЙНОГО ФОНДУ ТА МОЖЛИВІСТЬ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена узагальненню досвіду Російської Федерації щодо реалізації політики стабілізації фінансового розвитку та оцінці можливостей його застосування в Україні для вирішення задач антикризового регулювання. Визначено особливості використання коштів стабілізаційних фондів за специфічним призначенням в світі. Здійснено аналіз основних етапів еволюції стабілізаційного фонду Російської Федерації. Запропоновано перелік можливостей впровадження в Україні досвіду Російської Федерації щодо формування стабілізаційних фондів.

Ключові слова: стабілізаційний фонд Російської Федерації, стабілізаційна політика, методи фінансового впливу, фінансові механізми

ВСТУП

Вплив світової фінансової кризи на економіку України був значно сильнішим, ніж в цілому в ряді інших країн, оскільки курс гривні різко впав, збільшився рівень недовіри до банківського сектору, збільшився рівень дефіциту бюджету України тощо. На сьогодні постає питання — чи можливо було уникнути таких наслідків і чи існують реальні механізми передбачення майбутніх криз. В наслідок об'єктивної циклічності економічного розвитку на зміну економічному зростанню приходить спад рівня економічної активності, який в подальшому знову змінюється підйомом. Економічні кризи виникають постійно, тому потреба у дослідженні циклічності та розробки ефективних заходів зниження впливу деструктивних наслідків кризових явищ є одним із основоположних завдань країни з контексту реалізації стабілізаційної економічної політики.

Сучасна вітчизняна економіка потребує не лише підтримки розвитку фінансового та нефінансового секторів економіки, а й створення спеціальних фінансових механізмів стимулювання заощадження для запобігання наслідків майбутніх криз. Вітчизняний досвід використання стабілізаційної політики для боротьби з фінансовими кризами, на жаль, є незначним, тому узагальнення практики використання фінансових механізмів інших країн, зокрема — Російської Федерації, може бути з успіхом використаний при формуванні вітчизняного інструментарію управління нестабільністю.

Світова фінансова криза вплинула й на економіку Російської Федерації, але створений там стабілізаційний фонд згладив наслідки впливу кризових явищ. У зв'язку з погіршенням ситуації на світовому фінансовому ринку в Російській Федерації почали використовуватись надлишкові резервні кошти не лише на погашення заборгованостей перед іншими країнами та міжнародними організаціями, а й на покриття створеного дефіциту бюджету в країні. Таким чином, Росія практично самостійно та відносно безболісно пережила спад в економіці та скоротила до мінімуму тривалість кризового періоду. Для України досвід впровадження політики стабілізації фінансового розвитку Російської Федерації для України є актуальним, оскільки в Росії практика впровадження стабілізаційного фонду призвела не лише до недопущення кризового стану в фінансовому секторі, а й стабілізувала загальну економічну ситуацію в країні, що на сьогодні для вітчизняної економіки є стратегічно необхідним.

Теоретичні та практичні засади реалізації стабілізаційної політики досліджуються як російськими, так і українськими науковцями. Окремі аспекти зазначеної проблеми представлені в роботах багатьох російських вчених, серед яких: Є. Гайдар, З. Босчаєв, М. Бункін, В. Семенов, В. Сурнін, М. Ніколаєв, М. Артеменко, О. Вишнякова та ін. Сучасні погляди на вирішення цієї проблеми представлені в роботах таких українських дослідників, як: В. Василенко, П. Гайдучий, В. Гесць, В. Корнєєв, П. Кириленко, М. Опарін та ін. Сьогодні провідні вітчизняні економісти та політики не дійшли однозначної згоди щодо відповідності стабілізаційних механізмів, що застосовуються в Російській Федерації та інших країнах, специфіці соціально-економічного розвитку та геополітичного розташування України. Тому, незважаючи на значну кількість наукових розробок в зазначеній сфері, проблема впровадження російського досвіду застосування фінансових механізмів стабілізаційної політики в Україні поки що залишається доволі дискусійною. Все вищезазначене й обумовило вибір мети, завдань та змісту статті, стало визначальним при обґрунтуванні її актуальності.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є узагальнення практики Російської Федерації щодо створення стабілізаційного фонду, оцінка можливостей її застосування в контексті реалізації стабілізаційної політики в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ

Сьогодні впровадження державної політики стабілізації є невід'ємним елементом управління циклічними коливаннями економічних процесів. Як правило, країни які тільки-но планують впроваджувати політику стабілізації, звертаються до аналізу світового досвіду промислово розвинутих країн, у яких досвід щодо управління циклічними коливаннями досить великий, і враховуючи всі недоліки, створюють власні фінансові механізми стабілізаційної політики.

Досвід Російської Федерації для України є дуже цікавим, адже єдина історія розвитку цих двох країн протягом довгого періоду дозволяє стверджувати про політичну, економічну, суспільну та культурну схожість цих країн. Слід звернути увагу, що в останні роки динаміка основних макроекономічних показників дуже схожа (рис. 1), а отже досвід Російської Федерації щодо впровадження фінансових механізмів стабілізаційної політики є дуже цікавим для України.

Більшість українських урядовців в своїх доповідях все частіше акцентують увагу на необхідності коригування застосовуваних стабілізаційних механізмів, реформуванні політики фінансової стабілізації та структурної перебудови економіки. В цьому контексті особливої актуальності набуває виявлення неефективних фінансових механізмів реалізації поточної стабілізаційної політики в Україні. Дійсно, ефективність (фінансову та/чи суспільну) від впровадження стабілізаційної політики можна буде оцінити лише через певний проміжок часу — орієнтовано через 3-5 років. Для того, щоб при настанні фінансової кризи в майбутньому мати потужний арсенал методів превентивного управління, сьогодні слід приділити увагу узагальненню світового досвіду ефективного використання фінансових механізмів стабілізації.

Основними причинами, які зумовлюють необхідність формування стабілізаційного фонду, є очікуваний економічний спад, неминучість вичерпання в перспективі мінеральних ресурсів, що приносять країнам, які ними володіють, високі прибутки. На сьогодні одним із ефективних механізмів реалізації політики упередження, тобто превентивного антикризового захисту в країні, є створення стабілізаційних фондів на етапі підйому в економіці та їх використання на етапі економічного спаду.

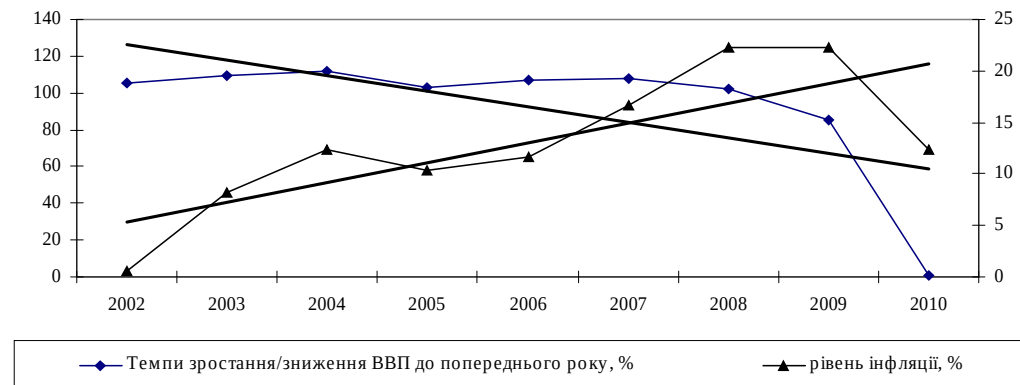
Узагальнення світового досвіду використання коштів стабілізаційних фондів свідчить, що поряд з основною причиною їх формування (на підтримку національної економіки), фінансові ресурси цих фондів можуть використовуватись й за специфічним призначенням, а саме:

- для впровадження інноваційних технологій в промисловість (Китай, Чехія, Канада, Німеччина);
- для підтримки експортно-імпортних операцій в регіоні збуту (Японія, Токіо);
- для підтримки проблемних активів в країні (США, Німеччина, Франція);
- для кредитування споживачів та підприємств (США, Німеччина, Угорщина);
- для підтримки банківської системи в країні (США, Німеччина, Франція, Бельгія, Нідерланди, Австрія, Іспанія, Угорщина, Швейцарія та ін.);
- для викупу застрахованих іпотечних кредитів (Канада);
- для підтримки окремих сфер виробництва (зокрема, автомобілебудування — в США, Канаді, Франції);
- для підтримки малого та середнього бізнесу (Італія) [6, с. 191-246].

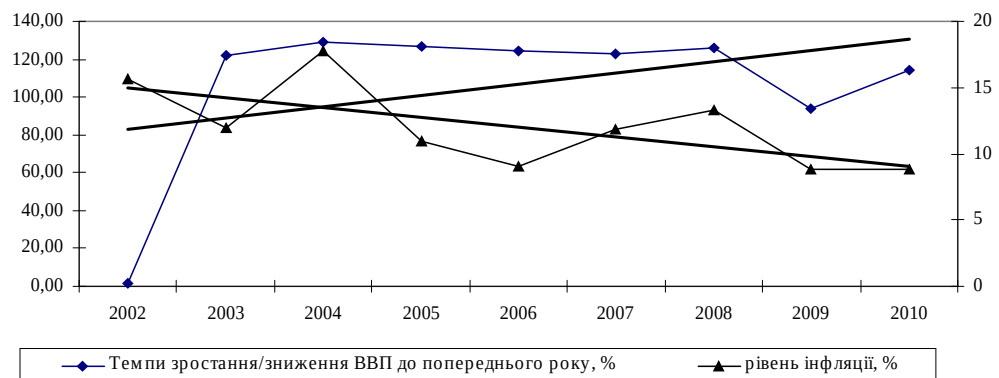
Фінансові ресурси стабілізаційних фондів найбільш ефективно використовувати не в момент настання найнижчої точки спаду економіки, а в період початку фази спаду, коли фінансування має бути спрямована на цілову підтримку окремих сфер економіки. Така практика має бути застосована і в Україні, оскільки стабілізація вітчизняної економіки дасть змогу в подальшому уникнути кризових явищ.

В Російській Федерації стабілізаційний фонд був створений відносно нещодавно (1 січня 2004 р.) [2]. Основною функцією його створення є забезпечення стабільності економічного розвитку країни за рахунок управління надлишковою ліквідністю, зменшення інфляційного тиску, зниження залежності національної економіки від несприятливих коливань надходжень від експорту сировинних товарів.

Особливістю стабілізаційного фонду Російської Федерації є акумулювання надходжень коштів вивізного мита на нафту і податку на видобуток нафти при ціні на нафту сорту «Юралс», що перевищує базову ціну, яка встановлена на державному рівні.

а) Україна

б) Російська Федерація

Рис. 1. Динаміка основних макроекономічних показників України та Російської Федерації за період 2002-2010 рр., % [1]

Слід зазначити, що фінансові ресурси стабілізаційного фонду можуть бути використані на покриття дефіциту федерального бюджету в разі зниження ціни на нафту нижче базової ціни. Згідно Конституції Російської Федерації, в разі перевищення встановленого ліміту фонду сума надлишкових коштів може бути використана на інші цілі. Встановлення резервного порогу в 500 млрд. рублів пояснюється тим, що цієї суми коштів буде достатньо в разі встановлення світової ціни на нафту, нижче рівня встановленої ціни на ринку Російської Федерації [3].

У 2005 р. кошти Фонду перевищили рівень у 500 млрд. руб., і їх частина була спрямована на виплату зовнішнього боргу Російської Федерації і покриття дефіциту пенсійного фонду Російської Федерації в наступних обсягах:

1) 93,5 млрд. руб. (еквівалент 3,3 млрд. дол. США) було спрямовано на погашення боргу перед Міжнародним валютним фондом;

2) 430,1 млрд. руб. (еквівалент 15 млрд. дол. США) було направлено на погашення боргу перед країнами-членами Паризького клубу;

3) 123,8 млрд. руб. (еквівалент 4,3 млрд. дол. США) було спрямовано на погашення боргу перед Зовнішньоекономічним банком за кредитами, наданими Міністерству фінансів Російської Федерації в 1998-1999 рр. для погашення та обслуговування державного зовнішнього боргу Російської Федерації;

4) 30 млрд. рублів (еквівалент 1,04 млрд. доларів США) було спрямовано на покриття дефіциту Пенсійного фонду Російської Федерації [4, с. 1].

Слід зазначити, що органом управління стабілізаційним фондом виступає Міністерство фінансів Російської Федерації, яке уповноважене розпоряджатися активами фонду з метою стабілізації економічної ситуації в цілому.

Відповідно до затвердженого порядку, управління коштами фонду може здійснюватися шляхом придбання за рахунок коштів стабілізаційного фонду боргових зобов'язань іноземних держав та іноземної валюти, а також та подальшого її розміщення з метою отримання додаткового прибутку.

Така практика впровадження стабілізаційного фонду не може бути застосована в Україні за відсутності єдиного експортоорієнтованого виду продукції чи сировини, за рахунок якого можливо було б сформувати систему відрахування для фінансового забезпечення покриття кризових ситуацій у майбутньому. Але якщо

Таблиця 1
Можливості впровадження в Україні досвіду Російської Федерації щодо формування стабілізаційних фондів

Досвід Російської Федерації	Можливість впровадження в Україні
Формування фонду за рахунок надходжень коштів від вивізних мит на нафту і податку на видобуток нафти	Формування фонду за рахунок доходів від інвестицій
Встановлення обов'язкового ліміту цільового використання фонду для покриття збитків від виникнення спаду економічного розвитку в майбутньому та використання надлишкових коштів для підтримки інших сфер економіки	Розрахунок обов'язкового ліміту цільового використання фонду повинен бути оснований на прогнозуванні суми збитків в разі настання кризової ситуації
Орган управління — Міністерство Фінансів Російської Федерації	Доцільно передати управлінські функції саме Міністерству Фінансів України
З метою отримання додаткового прибутку дозволяється управління коштами фонду	Досвід Російської Федерації в 2004-2011 рр. підтверджує, що вибрані способи управління коштами є прийнятними та ефективними, тому використання такої практики є доцільніше

стабілізаційний фонд буде сформований з інших джерел фінансування (наприклад, за рахунок доходів від інвестицій, як це було зроблено в Австралії, Китаї, Малайзії та інших країнах), застосування російського досвіду може бути досить ефективним (табл. 1).

З 2008 р. в Україні був створено стабілізаційний фонд державного бюджету згідно Закону України «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» (табл. 2).

Але в реальності кошти стабілізаційного фонду використовуються не як механізм стабілізації циклічних коливань в економіці, а як фінансовий механізм забезпечення покриття дефіциту бюджету України. З цього можна зробити висновок, що фактично створений стабілізаційний фонд зовсім не виконує функцій, які покладені на нього відповідно до його назви. На нашу думку, даний фонд необхідно перейменувати на резервний чи приєднати його до вже існуючого резервного фонду Кабінету Міністрів України, який виконує практично аналогічні функції щодо поточного забезпечення стабілізації в державі.

ВИСНОВКИ

Підводячи підсумок, слід зазначити, що досвід Російської Федерації щодо створення стабілізаційного фонду дуже актуальний для України. При створенні стабілізаційного фонду необхідно звернути увагу саме на терміновість (в довгостроковій перспективі) використання акумульованих коштів, які повинні бути сформовані за рахунок стабільного портфелю джерел надходжень. Потенційні джерела надходжень державних заощаджень в Україні потребують більш глибокого та фундаментального дослідження, оскільки саме формування стабільного та постійного потоку надходжень до стабілізаційного фонду дасть перший поштовх до впровадження механізмів управління циклічними коливаннями в економіці.

**СПИСОК ВИКО-
РИСТАНОЇ ЛІТЕРА-
ТУРИ**

1. Економічний розвиток України // Бюлетень НБУ. — 2011. — №1 (214). — С. 10-15. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://bank.gov.ua/Publi-cation/econom/Buletен/2011/bull_01-11.pdf

2. Конституция Российской Федерации // Собрание законодательства Российской Федерации. — 2003. — № 30. — 3051 с. — [Электронный ресурс] — Режим до-
ступу: <http://www.con-stitution.ru/>

3. Львовкін С.В. Макрофінансова стабілізація в Україні у контексті економічного зростання [Текст]: Моно-
графія. / Сергій Володимирович Львовкін. — К.: Наша культура і наука, 2003. — 432 с.

4. О Стабилизационном фонде РФ // Официальный сайт Министерства финансов Российской Федерации. — [Электронный ресурс] — Режим доступу: <http://www.minfin.ru/>

5. Питання використання коштів Стабілізаційного фонду: постанова Кабінету Міністрів України від 4 лис-
топада 2008 р. №961. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=961-2008-%EF>

6. Финансовый кризис в России и в мире [Текст] / Под ред. Е.Т. Гайдара — М.: Проспект, 2009. — 256 с.

Таблиця 2
Статті надходжень до стабілізаційного фонду державного бюджету України
за 2008-2010 рр., млн. грн. [5].

Статті надходжень	Роки					
	2008		2009		2010	
	план	факт	план	факт	план	факт
За рахунок запозичень	—	—	4300,0	1528,3	—	—
За рахунок приватизації	7938,1	4823,0	9800,0	595,6	10262,6	1093,4
За рахунок продажу землі несільськогосподарсько-го призначення або прав на неї	1280,0	19,3			н/д	н/д
За рахунок тимчасової цільової надбавки до ста- вок ввізного мита	—	—	Не пла- нувалося	216,7	—	—
За рахунок цільового роз- міщення державних цін- них паперів	5344,1	3458,2	—	—	100,0	н/д

Стаття надійшла до редакції 23 червня 2011 року